

УДК 378.124:378.6.351.74.016:81'243:378.147.111

РОЛЬ ВИКЛАДАЧА В ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ КУРСАНТІВ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВНЗ МВС УКРАЇНИ

Олена Зеленська*, Анатолій Янков**

**Львівський державний університет внутрішніх справ
вул. Городоцька, 26, 79007 Львів, Україна*

***Кременецький гуманітарно-педагогічний інститут
вул. Лицейна, 47000, Кременець, Україна*

Завдання викладача полягає в тому, щоб створити таку атмосферу навчального процесу, коли частка безпосередньої участі курсантів і студентів у навчанні іноземної мови максимально збільшується. Вони починають відчувати необхідність працювати самостійно і підвищувати рівень свого володіння мовою. Для цього курсантам і студентам потрібна методика організації самостійної роботи, яку їм може дати викладач.

Ключові слова: викладач, самостійна робота, мовна підготовка, безперервна освіта.

Модернізація системи освіти в Україні щораз більшою мірою співвідноситься з процесами, які відбуваються у Європі. Україна зближується з Європою за багатьма параметрами і передусім в освітній діяльності. Сьогодні у світовому освітньому процесі виникає нова система цінностей і цілей освіти, відроджується концепція особистості, заснована на ідеях природовідповідності та культурної самоідентифікації, а також на індивідуально-особистісному розвитку. З'являються нові парадигми освіти. Підготовка кваліфікованих фахівців, конкурентоспроможних на ринку праці, здатних до компетентної, відповідальної й ефективної діяльності за своєю спеціальністю на рівні світових стандартів, потребує суттєвої модернізації вищої освіти в класичних університетах України. Це неможливе без підвищення ролі самостійної роботи студентів, посилення значимості професорсько-викладацького складу, керівництва ВНЗ, факультетів і кафедр у розвитку навичок самостійної роботи, стимулюванні професійного зростання студентів, вихованні їхньої творчої активності [6, с. 101]. Національна доктрина розвитку освіти в Україні передбачає забезпечення прискореного, інноваційного розвитку освіти, а також створення умов для розвитку, самоствердження та самореалізації особистості протягом життя. В особистості повинні формуватися потреби та здатність до самоосвіти. За словами В. Андреева, наявна закономірність творчого розвитку особистості.

Вона проявляється тоді, коли освіта переходить у самоосвіту, виховання – в самовиховання, розвиток – у творчий саморозвиток, коли людина оволодіває всіма вершинами знань і культури в цілому. Древні говорили, що “Всезнайство не є ученістю”. Знання не можуть існувати без вмінь. Освіта повинна бути тісно пов’язана з конкретною практичною діяльністю людини.

Ефективна професійна підготовка спеціаліста неможлива без володіння ним іноземною мовою і не тільки тому, що Україна має контакти з країнами світу, але й також тому, що не може спеціаліст у наш час бути висококваліфікованим, інтелігентним, дієвим, мислячим без володіння іноземною мовою. Мовна підготовка стає основою фундаментальної освіти у вищій школі. Домінуючі мотиви навчання іноземної мови у ВНЗ:

- професійний інтерес;
- загальнопізнавальний інтерес;
- лінгвістична зацікавленість;
- етична зацікавленість [4, с. 54].

Освітні програми в сучасній вищій школі ставлять перед курсантами і студентами немовних спеціальностей таку головну мету навчання: активне володіння іноземною мовою, засобом формування і формулювання думок у сфері повсякденного спілкування і в галузі відповідної спеціальності. Крім практичної мети навчання, ставлять загальноосвітні цілі: підвищення загально-освітнього рівня, культури мовлення, спілкування, ознайомлення з культурою країни, мову якої вивчають. У сучасних умовах навчання іноземної мови здійснюється успішно лише в межах єдиної системи безперервної мовної освіти, яка охоплює довузівську (школа, гімназія, ліцей, коледж), вузівську, поствузівську мовну підготовку спеціалістів (аспірантура) і навчальні курси підвищення кваліфікації. Оскільки іноземна мова – дисципліна, що вимагає постійного вивчення і шліфування, то її навчання справді здійснюється протягом усього життя і вимагає самостійної роботи над нею.

Вивчення іноземних мов у Європі набуває характеру навчального процесу протягом усього життя. На професійній основі це післядипломна освіта і постійне підвищення кваліфікації, бо мова потребує постійного тренінгу і поновлення знань. Однією з важливих стратегічних цілей академічних занять з іноземної мови є розвиток навичок щодо автономного подальшого навчання, вдосконалення та збагачення знань. Прищеплювати навички самостійної роботи необхідно із самого початку навчання. Формування здатності кожного курсанта чи студента до саморегуляції навчальної діяльності розглядають як одне з важливих завдань викладача вже на початковому етапі навчання і як один із шляхів реалізації індивідуального підходу в навчанні іноземної мови.

Безперервна освіта, яка формує професійну компетенцію фахівців для органів внутрішніх справ засобами іноземної мови, – це процес, що охоплює:

- підготовку правоохоронців у певній спеціальній діяльності з навичками іншомовної професійної комунікації;
- підготовку правознавців у певній спеціальній діяльності з навичками іншомовної професійної комунікації;
- підготовку ад'юнкта/здобувача в певній галузі наукового дослідження.

Центральною фігурою в організації навчального процесу є студент, а викладач покликаний забезпечувати умови для успішного навчання, створювати атмосферу взаємної довіри і живого спілкування, сприяти самореалізації особистості в процесі навчання. Мета та ідея гуманістичної технології – забезпечити перехід від пояснення до розуміння, від монологу до діалогу, від контролю до розвитку, від управління до самоуправління. Головне завдання викладача – спілкування, взаєморозуміння із студентами, їх вивільнення для творчості [2, с. 308–309].

Особистість вчителя, викладача, педагога, його діяльність, риси тощо досліджують багато науковців, педагогів, методистів (І. Прокопенко, І. Степаненко, О. Єфімець, О. Невмержицький, А. Єрмоленко, М. Култаєва, О. Проценко, В. Гринькова, В. Андрущенко, І. Рудницька, В. Шарко, М. Князян, О. Заболотська, В. Орлов, О. Виговська та інші). Розглядають такі проблеми, як відповідальність учителя за формування і розвиток духовного потенціалу учня, різні види, форми, принципи педагогічної комунікації, складники педагогічного потенціалу вчителя, імідж учителя, самостійно-дослідна діяльність вчителів іноземних мов, методична підготовка вчителів різних спеціальностей, професійне становлення вчителя, принципи розвитку індивідуальності викладача тощо.

Питання самостійної роботи також є предметом розгляду багатьох наукових праць (Ю. Чабанський, Е. Єсіпов, А. Линда, І. Підкасистий, І. Лернер, А. Леонтьєв, Е. Пассов, С. Шатилов, Т. Тернових, Г. Румянцева, О. Зеленська, О. Коношевський, М. Солдатенков та інші). Однак роль і діяльність викладача в плануванні, організації, здійсненні та контролі самостійної роботи курсантів і студентів з різних дисциплін, зокрема іноземної мови, ще недостатньо досліджені і потребують аналізу та вирішення. Стосовно іноземної мови проблема є актуальною ще й тому, що ця дисципліна має певну специфіку (метою навчання є не стільки знання про мову, скільки вироблення певних навичок і вмій різних видів мовленнєвої діяльності на основі знань про спосіб діяльності; навчання іноземної мови відбувається засобами цієї ж мови тощо) і потребує в обов'язковому порядку самостійного вивчення. Крім того, треба брати до уваги ще й невміння студентів працювати в самодіяльному режимі без прямого педагогічного впливу з боку викладача.

З огляду на це ми ставили за мету визначити роль викладача іноземної мови в організації самостійної роботи курсантів під час практичних занять і в

позааудиторний час відповідно до суті самостійної роботи, умов, за яких вона реалізується та ґрунтується на положенні про самостійну роботу у ВНЗ МВС України, що передбачає завдання самостійної роботи, організаційно-методичну частину, умови для самостійної роботи, організацію самостійної роботи, вимоги до самостійної роботи, навчально-методичне забезпечення самостійної роботи, контроль самостійної роботи.

Самостійну роботу курсантів і студентів з іноземної мови у вищих навчальних закладах системи МВС України можна визначати як форму чи засіб навчальної діяльності, за допомогою якої вони засвоюють знання, оволодівають уміннями та навичками, досягають практичного володіння мовою, що дає змогу використовувати її в повсякденному спілкуванні, професійно спрямованій комунікації, діловому мовленні, а також у науковій роботі. Процес самостійного оволодіння іноземною мовою є процесом пізнання. Здійснюється він планомірно, систематично, сприяє розвитку логічного мислення та активізації розумової діяльності курсантів і студентів [5, с. 233].

Перш ніж аналізувати умови, за яких реалізується самостійна робота, та положення про неї, розглянемо деякі професійні та особистісні викладача ВНЗ.

Майстерність педагога пов'язана з типом особистості викладача, з його індивідуально-психологічними особливостями, які надають його діяльності характерні риси, що визначаються як індивідуальний стиль. У своїй практичній діяльності викладач це одночасно і суб'єкт, і виконавець. Як суб'єкт викладач може виконувати такі функції: аналізу, планування, організації, контролю, проектування, мотивування, оцінювання, комунікації та ін. Для реалізації цих функцій викладач повинен мати відповідні засоби і вміння застосовувати ці засоби практично [7, с. 54]. Викладач виконує роль джерела інформації, контролера, організатора, порадирика, створює у навчальній групі умови для розвитку і реалізації автономії курсантів і студентів, їхньої творчої свободи, дисципліни і відповідальності.

Діяльність викладача пов'язана з такими поняттями, як ефективність, планування, паперова робота, процеси, правила, контроль, послідовність, ризик, динамічність, творчість, зміни, передбачення. Вважають, що викладачі роблять правильні речі, а також роблять речі правильно. Мудрість учителя виявляється через його проникливий розум, непохитну моральну позицію і творчий підхід до навчання і виховання особистості. Мудрий учитель творить, виховує особистість – громадянина власної держави водночас представника європейської спільноти, світу [1, с. 11].

Викладача можна, з одного боку, назвати керівником, а з іншого – лідером. Викладачі керують процесом і запроваджують нове; захищають і розвивають; контролюють і надихають; мають дар передбачення на

перспективу; питають, як і коли, що і чому; імітують і породжують; служать суспільству; уміють працювати в команді для спільної справи; здатні докладати зусилля для самоудосконалення та удосконалення своєї діяльності; вирізняються ввічливістю і скромністю; мають чесність і гідність.

Можна стверджувати, що від розмаїття цінностей педагога, яке визначає його неповторність та унікальність, його аксеологічне “я”, його ціннісні орієнтації, залежить ефективність і цілеспрямованість відбору нових цінностей, їхній перехід у мотиви поведінки та діяльності і викладача, і його студентів [3, с. 60].

У системі студент–викладач функцію управління здійснює викладач, однак студент не є пасивним об’єктом навчання. Без його активної участі неможливе управління навчальним процесом. Самостійна робота курсантів і студентів повинна керуватися безпосередньо викладачем і опосередковано – за допомогою різних навчально-методичних матеріалів, ТЗН, електронних посібників, навчальних програм на базі ЕВМ тощо. Зазначимо, що курсант чи студент не є просто спостерігачем цього процесу, його активним учасником, оскільки повинен виявляти зацікавленість до навчання і докладати до цього свої зусилля; самостійно визначати мету своєї діяльності, організувати свою працю, виконувати послідовно певні дії; для цього залучати необхідні знання та способи вирішення завдання; усвідомлювати характер своєї діяльності, здійснювати самоконтроль та самооцінку, прагнути до її вдосконалення.

Дії викладача в процесі організації самостійної роботи можна визначити так:

- планування самостійної роботи студентів – визначення цілей, методів і засобів досягнення;
- організація самостійної роботи студентів – забезпечення взаємозв’язку окремих компонентів системи навчальної діяльності;
- управління на основі позитивного і негативного зворотного зв’язку (контроль за здійсненням етапів діяльності з наступною корекцією, що забезпечує досягнення поставлених цілей);
- рефлексія (аналіз досягнутих результатів та ефективності методів і способів їх одержання) [8, с.99].

Самостійна робота курсантів і студентів є багатоаспектною. Вона може бути ефективно реалізована лише у разі виконання певних умов:

- створення стійкої мотивації до навчання іноземної мови, послідовне планування певного виду навчальної діяльності.
- визначення характеру і виду самостійної роботи відповідно до певного виду мовленнєвої діяльності (читання, аудіювання, усне мовлення);

- наукового відбору і відповідного дозування навчального матеріалу, призначеного для самостійної роботи відповідно до його обсягу, рівня інформативності і потреби, ступеня важкості, виду мовленнєвої діяльності, етапу навчання;
- розробки відповідного методичного забезпечення – вправ, завдань, інструкцій, порад тощо, що відповідають певному виду мовленнєвої діяльності;
- створення відповідних методичних порад, а також посібників для самостійної роботи;
- підготовки і створення відповідних умов і матеріалів для проведення самостійної роботи – ТЗН, комп'ютер, оригінальна література з фаху, навчальні посібники, довідкова література тощо;
- використання новітніх технологій, ділових і рольових ігор, тестування, ситуативного навчання тощо;
- використання унаочнення як допоміжного навчального засобу для орієнтування, створення проблемних ситуацій для активізації розумової діяльності тощо (таблиці, схеми, графіки, малюнки тощо);
- здійснення чіткої, дійової системи контролю за самостійною роботою курсантів і студентів і самоконтролю – систематичне оцінювання студентів, виконання графіків контролю тощо;
- створення необхідних умов для самостійної роботи як в аудиторії, так і в позааудиторний час;
- виховання у студентів культури самостійної роботи.

У процесі організації самостійної роботи з іноземної мови викладач також повинен брати до уваги такі моменти:

- самостійну роботу планує викладач відповідно до специфіки роботи над мовою, планує поетапно;
- в організації самостійної роботи беруть до уваги індивідуалізацію в процесі навчання іноземної мови;
- обсяг самостійної роботи регламентується у часі;
- беруть до уваги зв'язок між аудиторною та позааудиторною роботою курсантів і студентів;
- вимоги до самостійної роботи ставлять відповідно до наявних умов і можливостей.

Необхідно також брати до уваги те, що центральною інтегруючою ланкою психології людини є особистість як певна сукупність її психологічних властивостей, через призму яких переломлюються всі зовнішні впливи. Щодо навчання курсантів і студентів іноземної мови, то йдеться про їхню спрямованість, характер, темперамент, здібності, емоції, психологічні процеси, які зумовлюють результати педагогічного впливу. Все

це свідчить про важливість знання викладачем вікових та індивідуальних особливостей, особистісних рис курсантів і студентів та взяття до уваги їх під час планування, організації та контролю самостійної роботи.

Отже, використання гнучкішого підходу викладача до виконання своїх обов'язків, а також особиста адаптація до нових умов реформування вищої освіти до деякої міри змінює функції викладача. Незважаючи на те, що роль викладача є пріоритетною, оскільки він залишається основним джерелом знань та інформації, йому відводиться моделююча, організуюча, направляюча та контролююча роль. Завдання викладача полягає в тому, щоб створити таку атмосферу навчального процесу, коли частка безпосередньої участі курсантів і студентів у навчанні іноземної мови максимально збільшується. Вони поступово починають відчувати необхідність працювати самостійно і підвищувати рівень свого володіння мовою, рівень мовленнєвої компетенції. Однак курсантам і студентам потрібні методики організації самостійної роботи, яку їм може дати викладач.

1. *Андрущенко Віктор*. Особистість учителя як предмет філософсько-педагогічної рефлексії // Вища освіта України. 2007. № 2. С. 5–12.
2. *Бочан І. О.* Впровадження самостійної, індивідуальної роботи студентів як важливого чинника формування особистісно орієнтованої системи навчання // Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. 2003. Вип. 34. С. 307–310.
3. *Гриньова Валентина*. Педагогічна культура викладача вищого навчального закладу. Вища освіта України. 2006. № 4. С. 58–61.
4. *Зеленська О. П.* Навчально-методичні матеріали для самостійної роботи курсантів і студентів над лексикою // Актуальні проблеми навчання іноземної мови у вищих навчальних закладах і Болонський процес. Львів, 2007. С. 52–58.
5. *Зеленська О. П.* Самостійна робота курсантів з іноземної мови у вищих навчальних закладах МВС України // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Зб. наук. праць. 2005. Вип. 29. С. 231–234.
6. Положення про самостійну роботу студентів економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка // Вища школа. 2007. № 6. С. 101–105.
7. *Рудницька Ірина*. Інноваційна діяльність як основа творчої самореалізації вчителя // Вища освіта України. 2007. № 4. С. 79–83.
8. *Шарко В. Д.* Методична підготовка вчителя фізики в умовах неперервної освіти: Монографія. Херсон, 2006.

**THE TEACHER'S ROLE IN ORGANIZING CADET INDEPENDENT
WORK ON A FOREIGN LANGUAGE AT HIGHER EDUCATION
ESTABLISHMENTS OF THE UKRAINIAN MINISTRY OF INTERNAL
AFFAIRS**

Olena Zelens'ka*, Anatoly Yankov**

** State University of Internal Affairs of L'viv
Horodots'ka Str., 26, UA-79007 L'viv, Ukraine*

*** Humanitarian-Pedagogical Institute of Kremenets'
Litseyna Str., UA-47000 Kremenets', Ukraine*

The task of a higher school teacher is to create such an atmosphere of the education process when the part of cadet's and student's immediate participation in learning a foreign language increases at most. They feel the necessity to work independently and raise their level of foreign language mastery. Cadets and students need to learn methods of organizing their independent work, which can be given to them by a teacher.

Key words: higher school teacher, independent work, language training, continuous education.

**РОЛЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ
РАБОТЫ КУРСАНТОВ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В ВУЗАХ МВД
УКРАИНЫ**

Елена Зеленская*, Анатолий Янков*

** Львовський державний університет внутрішніх дел
ул. Городецкая, 26, 79007 Львов, Украина*

*** Кременецкий гуманитарный-педагогический институт
ул. Лицейная, 47000, Кременец, Украина*

Задача преподавателя состоит в создании такой атмосферы учебного процесса, при которой часть непосредственного участия курсантов и студентов в обучении иностранному языку максимально увеличивается. Они начинают ощущать необходимость работать самостоятельно и поднимать уровень своего владения языком. Для этого курсантам и студентам необходима методика организации самостоятельной работы, которую им может дать преподаватель

Ключевые слова: преподаватель, самостоятельная работа, языковая подготовка, непрерывное образование.

Стаття надійшла до редколегії 11.06.2008

Прийнята до друку 09.10.2008